

О. С. ЧЕРЕМСЬКА, В. Г. СУХЕНКО
(Харків, Україна)

“УКРАЇНСЬКА МОВА НАУКИ, АНАЛІТИЧНОЇ СФЕРИ ТА УПРАВЛІННЯ” – ОСНОВА ЛІНГВІСТИЧНОЇ І ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРА

Прокоментовано змістове наповнення та структуру навчального посібника “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають дисципліни економічного спрямування. Зосереджено увагу на питаннях, пов’язаних із особливостями підготовки посібника до видання.

Ключові слова: посібник, компетентність, термінологія, галузь знань, аналітика, управління, комунікація, ділова сфера.

Активний розвиток ринкових відносин в Україні, кардинальні зміни в соціально-економічному устрої держави вимагають докорінної перебудови системи підготовки кадрів, особливо економічних спеціальностей. Складником цієї багатогранної діяльності є створення підручників та навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів, що відповідали б сучасним реаліям і вимогам часу та забезпечували б формування комунікативної мовної і мовленнєвої компетенцій у нових економічних і зовнішньополітичних умовах розвитку українського суспільства.

Трансформація способу життя сучасної людини як у повсякденній, так і в професійній сфері зумовлює також щораз більшу значущість володіння комплексними навичками з інформаційно-аналітичної діяльності, критичним та творчим мисленням. Успіх спеціаліста на сучасному ринку праці залежить і від рівня його фахової мови, культури спілкування, майстерного володіння термінологічною лексикою, що свідчить про глибоке розуміння професійних понять і явищ. Не менш важливим є вміння укладати ділову документацію, адже ділова сфера – одна з основних життєво необхідних галузей діяльності людини. Процес документування є складником професійної діяльності багатьох працівників, професіоналізм та компетентність яких виявляються в документальному забезпеченні управління, умінні укладати, оформлювати, зберігати документи, послуговуватися діловою українською мовою.

Вивчення української мови науки, аналітичної сфери та управління має свою специфіку, оскільки основним завданням тут стає поєднання кількох аспектів: засвоєння фахової термінологічної лексики крізь призму її становлення, функціонування, граматичних особливостей застосування в науковому стилі; формування навичок укладання документів різного призначення; досягнення високого рівня мовної підготовки управління.

Усі ці завдання спонукали до пошуку нестандартного підходу щодо подання матеріалу – його відповідного структурування, використання способів візуалізації: схем, таблиць, рисунків тощо.

© О. С. ЧЕРЕМСЬКА, В. Г. СУХЕНКО, 2015

Актуальність дисципліни “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” визначається загальнонаціональною тенденцією, пов’язаною з поступовим перетворенням мови в матеріалізоване явище, здатне конструювати предметний світ науки та виробництва, формувати людські взаємини в професійно-діловій сфері й бути першопричиною структуризації суспільства на різних етапах його розвитку.

Метою пропонованої статті є характеристика навчально-методичного забезпечення дисципліни “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління”, висвітлення досвіду створення навчального посібника як офіційно затвердженого навчально-практичного видання, що частково або повністю замінює чи доповнює підручник.

У науці є чимало концепцій викладання мовного курсу для нефілологів. Зокрема, функціонально-комунікативного принципу викладання й відповідно побудови курсу дотримуються Л. Барановська, Л. Головата, А. Загнітко, Л. Ляхощка, Т. Рукас, Д. Шапран, Ю. Юкало, Я. Януш; культурологічного (при доборі матеріалу) – Л. Мацько, О. Муромцева, О. Онуфрієнко, Л. Паламар; компетентнісного – М. Вашуленко, В. Мельничайко, М. Пентиліук, В. Плахотник. Викладання дисципліни “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” зорієнтоване на функціонально-комунікативний і компетентнісний підходи.

Визначаючи компетенцію як сукупність реальних вимог до засвоєння студентом сукупності знань, способів навчальної діяльності, на основі яких формуються відповідні вміння та навички, активізується здатність успішної діяльності в суспільстві, більшість дослідників української мови в аспекті її викладання як навчальної дисципліни розрізняє мовні й мовленнєві (комунікативні) компетенції. Мовна компетенція передбачає засвоєння студентом основ науки про мову, знання її системи, володіння способами й навичками якісної діяльності з вивченим мовним матеріалом. Мовленнєва компетенція – розуміння студентами чужих і створення власних висловлювань відповідно до мети, завдань та ситуації спілкування, вироблення в них умінь і навичок успішної комунікації.

У Харківському національному економічному університеті імені Симона Кузнеця розроблено й підготовлено до видання навчальний посібник “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” (О. С. Черемська, В. Г. Сухенко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 240 с.), який одержав гриф МОН України (Лист №1/11-7878 від 23.05.2014). Створенню посібника передувала діяльність, спрямована на прищеплення культури наукової мови студентам. Спочатку робота здійснювалася під час викладання започаткованих у ХНЕУ спецкурсів “Основи творення наукового тексту” (2005) та “Культура наукової мови” (2006), для яких було підготовлене відповідне навчально-методичне забезпечення: робочі програми (О. С. Черемська, І. М. Ходарева), конспект лекцій (О. С. Черемська), методичні рекомендації до самостійної роботи студентів (І. М. Ходарева). Ці видання зорієнтовані на специфіку економічних спеціальностей, сприяють формуванню ключових базових і професійних компетентностей (мовної, мовленнєвої, термінологічної, лексикографічної, комунікативної,

лінгвокультурологічної), стали поштовхом до створення ґрунтовної праці у формі таблиць і схем “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” для студентів економічних і неекономічних спеціальностей, а також для викладачів і спеціалістів різних галузей фінансово-економічної діяльності (рецензенти: К. Ю. Голобородько – докт. філол. наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ’яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди; Л. В. Струганець – докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри методики викладання української мови і культури мовлення Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка). Під час роботи над виданням опрацьовано низку рекомендацій та використано досвід укладання навчального посібника в таблицях і схемах О. Є. Гриджук “Українська мова за професійним спрямуванням” [1].

Матеріал аналізованого посібника спрямований на формування таких компетентностей: лінгвістичної (використання системи внутрішньо засвоєних знань (правил) функціонування української мови в мовленнєвій і розумовій діяльності); ціннісно-сміслової (формування ціннісних орієнтирів студента, уміння обирати цільові стратегії поведінки, використовуючи вмотивовані комунікативні засоби); інформаційної (розвиток уміння самостійно віднаходити, аналізувати та добирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати й передавати її); комунікативної (знання мови, способів взаємодії з оточенням, окремими людьми; навички роботи в групі, виконання різних соціальних ролей у колективі; уміння презентувати себе, укласти документи, вести дискусію тощо); професійної (формування в новій генерації спеціалістів системи професійних особистісних рис і знань).

Навчальний посібник покликаний надати відомості про специфіку усної та писемної реалізації ділового українського мовлення, розширити уявлення про наукову мову: головні категорії, властивості, структуру, мовні засоби наукового тексту, основи майстерності наукового виступу; виробити потребу в нормативному вживанні мовних засобів наукового стилю; формувати стилістичну компетенцію, уміння управляти аудиторією, послуговуючись вербальними й невербальними прийомами презентації наукового та офіційно-ділового спрямування; ознайомити студентів з організаційними принципами укладання документів.

Теоретична частина навчального посібника структурована за п’ятьма розділами, що відповідають Робочій програмі вибіркової дисципліни “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” (2014): “Мова й культура мовлення в житті професійного комуніканта”, “Наукова комунікація як складник фахової діяльності”, “Інформаційно-аналітична діяльність”, “Сучасний діловий документ”, “Колективне обговорення професійних проблем”.

Перша тема “Мова й культура мовлення в житті професійного комуніканта” містить виклад основних теоретичних положень про мовне законодавство та мовну політику в Україні, професійну мовнокомунікативну компетенцію, комунікативні ознаки культури мови та знайомить із лексикографічними працями, що стосуються діяльності фахівців сфери науки й управління.

У другій темі “Наукова комунікація як складник фахової діяльності” приділено увагу аналізу властивостей і структурно-сміслових компонентів наукових текстів різних жанрів, зокрема магістерських робіт, наукових статей, рецензій, відгуків тощо. Окремі підрозділи присвячено актуальним питанням оформлення наукових робіт, укладання переліку першоджерел, редагування наукових текстів. Опанування у ВНЗ мовою спеціальності – це засвоєння передусім наукового стилю як функційного різновиду національної літературної мови в межах обраної галузі знань, зокрема, нормативних зразків наукових текстів на всіх рівнях їхньої ієрархічної організації, а також формування навиків і вмінь із таких актуальних видів професійної мовленнєвої діяльності, як продукування та компресія наукової інформації за фахом у формі плану, тез, конспекту, анотації, реферату, рецензії, повідомлення, доповіді, курсової, наукової роботи, статті тощо. А оскільки термінологія – найголовніший, постійний і визначальний компонент наукового стилю мови, то саме стан розвитку національної літературної мови визначає нормативність сучасної термінології як найрухомішої, найдинамічнішої і найінформативнішої частини лексики мови спеціальності [2, с. 17–18]. У навчальному посібнику приділено увагу характерним ознакам термінів, розкрито поняття “термінологія” і “терміносистема”; проаналізовано термінологію, властиву діловому стилю; подано класифікацію термінів; запропоновано стандартизацію термінології та алгоритм укладання термінологічного стандарту. Професійна економічна термінологія є елементом фахового мовлення, активного словникового запасу студентів-економістів, а рівень майстерного володіння нею вказує на розуміння професійних економічних явищ та понять.

Під час опрацювання фахової термінології на заняттях із дисципліни “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” акцентуємо увагу на таких її складниках, як загальнонаукові терміни (*тенденція, концепція, теорія, аналіз, синтез*); терміни економічної сфери (*ціна, валюта, тендер, дивіденди, інвестиція, бартер, рентабельність*); терміни споріднених наук – міжгалузеві терміни (*економіка підприємств, фінансовий менеджмент, економічний аналіз, санація, технополіс, приватна власність*); професіоналізми (*зняти касу, підбити, прикинути баланс; тверда валюта (стабільний курс); відмивання грошей (легалізація протизаконних коштів)*).

З метою оволодіння студентами термінологічною лексикою економічної сфери, окрім академічних видань [3], використовуємо також створені й видані в ХНЕУ словники: “Словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки” (укл. О. П. Винник, 2006), “Російсько-український словник сталих науково-технічних та економічних зворотів” (укл. О. С. Черемська, Г. Г. Гайдамака, 2007), “Російсько-український словник економічних термінів. Відмінна лексика” (укл. О. С. Черемська, І. М. Шелепкова, 2007), а також колективну монографію викладачів кафедри “Становлення та нормування української економічної термінологічної лексики” (О. С. Черемська, В. Ф. Жовтобрюх, Л. М. Архипенко, І. М. Шелепкова, 2011).

Необхідною умовою життя в сучасному суспільстві, яке все більше набуває рис інформаційного, є розвиток інформаційно-аналітичної діяльності.

Сьогодні вона стає невід’ємним складником робочого процесу найрізноманітніших організацій: від органів державного управління й потужних фінансово-промислових корпорацій — до невеликих приватних компаній і фірм, оскільки обґрунтовані прогнози ситуації, які базуються на аналізі інформації, є необхідними для їх успішного функціонування. Тому невід’ємним компонентом структури професійної компетентності спеціаліста будь-якого профілю має бути інформаційно-аналітична діяльність. Цю тему розкрито в третій частині посібника, у якій представлено характеристику основних видів аналітичних документів (огляд стану питання, критичні аналітичні, прогностичні огляди; аналітичні довідки, рейтинги; інформаційні звіти про діяльність; тематичні добірки, дайджести, прес-релізи, досьє тощо) та проаналізовано документування управлінської діяльності.

У четвертій темі “Сучасний діловий документ” послідовно висвітлено питання сучасного ділового мовлення, подано вимоги до складання й оформлення документів із кадрово-контрактних питань та довідково-інформаційних документів, дотримання етикету ділових паперів.

Автори посібника врахували, що багатьом випускникам ВНЗ доводиться готуватися до різних видів комунікації й публічно виступати, тому останню тему посібника “Коллективне обговорення професійних проблем” присвячено питанням риторики й мистецтву презентації, особливостям публічного ділового спілкування, аналізу різних форм колективного обговорення професійних проблем.

У практичній частині є тести за всіма п’ятьма темами й завдання для самоконтролю та подано зразки підсумкової контрольної роботи за варіантами, спрямовані на активізацію й поглиблення знань студентів. Додатки містять зразки оформлення різних видів аналітичних документів, документації з кадрово-контрактних питань та довідково-інформаційних документів.

Навчальний посібник має сформувати у студентів навички практично створювати наукові різножанрові тексти, здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність; публічно спілкуватися й укладати документи українською мовою у професійній сфері; готувати внутрішню нормативну документацію; самостійно віднаходити, аналізувати та добирати необхідну інформацію, перетворювати, зберігати й передавати її; використовувати форми (писемну та усну) ділової української мови у сфері професійної діяльності відповідно до ситуації; документально оформлювати управлінські рішення та працювати з кореспонденцією відповідно до правил сучасного діловодства; презентувати себе, укладати документи, вести дискусію; управляти аудиторією, послуговуючись вербальними й невербальними прийомами презентації наукового та офіційно-ділового спрямування; дотримуватися норм української літературної мови в процесі усного й писемного спілкування, вимог мовного етикету; застосовувати набуті в навчальному процесі знання та втілювати їх у подальшу професійну й управлінську діяльність.

За структурою й логікою викладу матеріалу посібник відповідає сучасним вимогам щодо формування інноваційного світогляду студентів-економістів і творчого розв’язання мовних питань, пов’язаних із наукою, аналітикою та управлінням. Видання є цілком новаторським і актуальним, оскільки вибір-

кову дисципліну “Українська мова науки, аналітичної сфери та управління” введено до навчального плану магістрів Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця з 2012 р. Його необхідність обґрунтована також тим, що на сьогодні відсутня навчально-методична література цього напрямку підготовки фахівців. Посібник апробовано в практиці викладання ХНЕУ імені С. Кузнеця протягом 2012–2014 н. р. для студентів спеціальності 8.03050501 “Управління персоналом та економіка праці” денної форми навчання. Набутий досвід дав змогу відповідально підійти до створення цього посібника. Навчальне видання забезпечує оптимальні умови для опрацювання програмового матеріалу студентами й може бути використане у вищих навчальних закладах економічного профілю вищої школи України.

1. *Гриджук О. Є.* Українська мова за професійним спрямуванням у таблицях і схемах : навч. пос. / О. Є. Гриджук. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – Львів : Магнолія, 2012. – 238 с.
2. *Онуфрієнко Г. С.* Науковий стиль української мови : навч. пос. [з алгоритмічними приписами] / Г. С. Онуфрієнко. – [2-ге вид. перероб. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
3. Українсько-російський словник наукової термінології / [за заг. ред. Л. О. Симоненко]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 416 с.

O. S. Cheremaska, V. H. Sukhenko

“THE UKRAINIAN LANGUAGE OF SCIENCE, ANALYTICAL SCOPE AND MANAGEMENT” –
BASIS OF LANGUAGE AND TERMINOLOGY TRAINING OF MASTER

The article presents a description of the semantic content and structure of the textbook “The Ukrainian language of science, analytical scope and management” for university students studying subjects of economic nature. The questions related to the peculiarities of the manual preparation for publication are discussed.

К е у в о р д s: textbook, competence, terminology, industry knowledge, analysis, management, communication, business sphere.